

СУЧАСНА АКТИВІЗАЦІЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗМІН ГЕОЛОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДОНБАСУ ЯК ФАКТОР УСКЛАДНЕННЯ ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Є. О. ЯКОВЛЄВ, Д.Т.Н.

*(Інститут телекомунікацій і глобального інформаційного
простору НАН України)*

за участі

д.г.н. Улицького О.А. та

д.т.н. Єрмакова В.М.

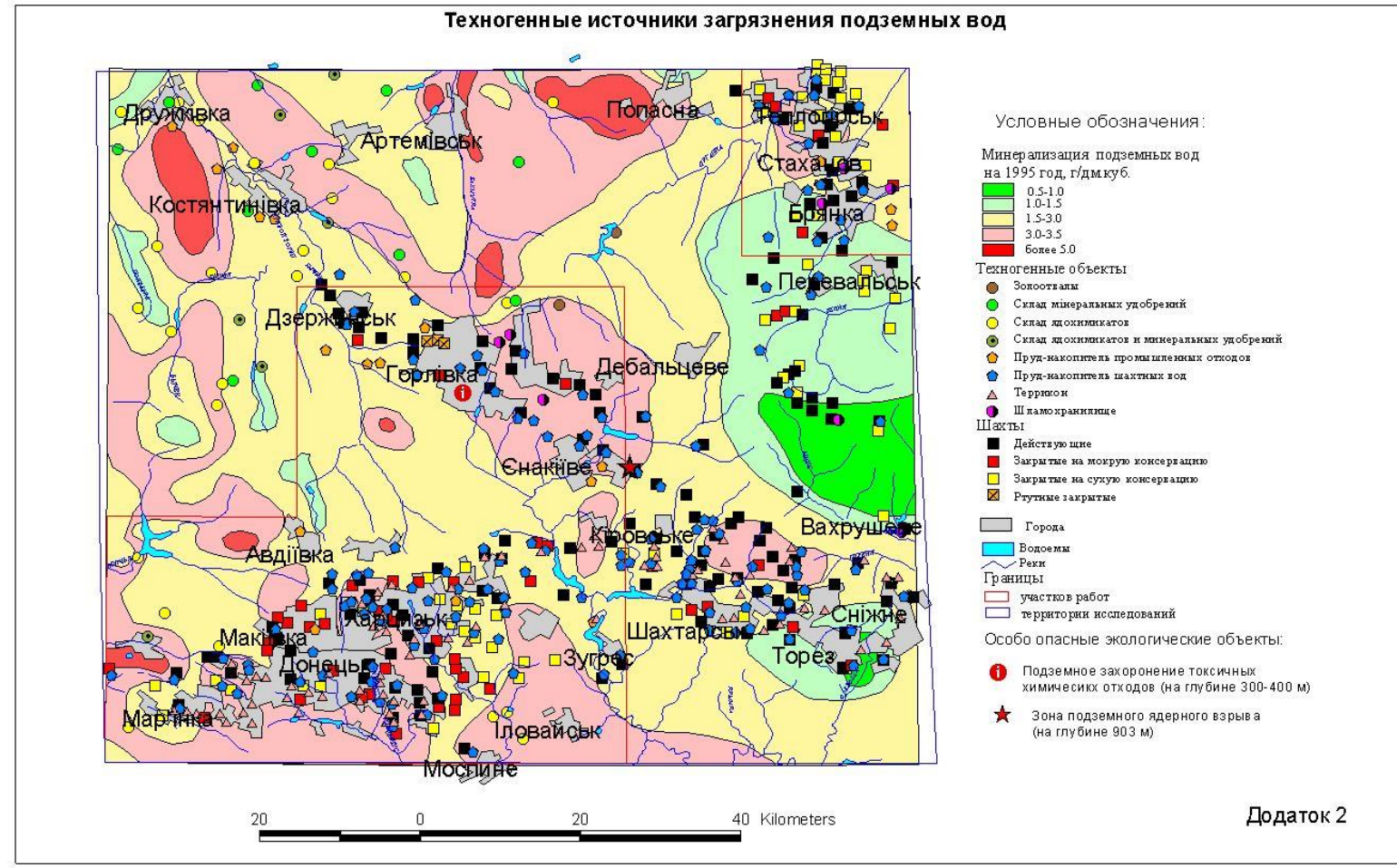
(Державна екологічна академія Мінприроди)

**ДОНБАС-
ЦЕ ОДНА ІЗ ВЕЛИКИХ ТА НЕБЕЗПЕЧНИХ
ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННИХ ГЕОСИСТЕМ У
СВІТІ:**

- ПЛОЩА ДО 20000 КВ.КМ;**
- МЕШКАЛО ДО 7 МЛН.ЛЮДЕЙ, В Т.Ч.
ДО 90% У МІСТАХ І СМТ;**
- РОЗТАШОВАНО БІЛЬШЕ 4000
ПОТЕНЦІЙНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ОБ'ЄКТІВ**

ПРИКЛАД ЩИЛЬНОСТІ РОЗТАШУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ЗАБРУДНЕННЯ ГЕОЛОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

На території Донбасу ДСНС зареєстровано до 4000 потенційно небезпечних об'єктів- 20% від загальної кількості на 10% території держави

ДОНБАС –ЦЕ КРУПНІШИЙ У СВІТІ ВУГЛЕВИДОБУВНИЙ РАЙОН

- ЗА 200 РОКІВ (Україна):
- ВИДОБУТО **10 МЛРД ТОН ВУГІЛЛЯ;**
- СТВОРЕНО **ДО 8 МЛРД КУБ.М ГІРНИЧОГО ПРОСТІРУ;**
- ЗРУЙНОВАНО **ДО 20 ТИС.КВ.КМ ЛАНШАФТІВ,**
- **ДЕ УСІ СКЛАДОВІ ДОВКІЛЛЯ ЗАБРУДНЕНІ НА РІВНІ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВІДХОДІВ**

АНОМАЛЬНА ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННА ГЕОСИСТЕМА ДОНБАСУ:

ДО **216** шахт, більша частина з яких гідравлічно пов'язані між собою, що формує великий ризик регіонального затоплення і підтоплення прилеглих міст і селищ та прилеглих земель;

ІЗ **1200** териконів до **300** горять, регіонально забруднюючи приземну атмосферу;

ІСНУЄ РИЗИК ЇХ ВИБУХІВ при підтопленні;

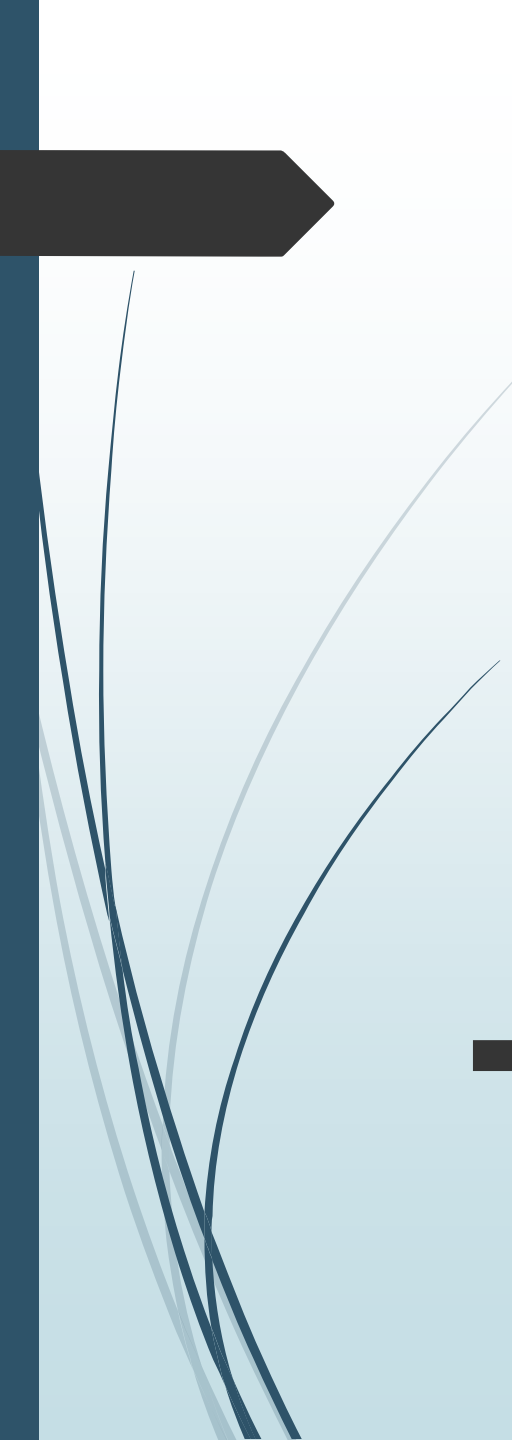
➔ **1574** ФІЛЬТРУЮЧИХ НАКОПИЧУВАЧІВ ІЗ ТОКСИЧНИМИ ТА ЗАБРУДНЕНИМИ СТОКАМИ ПЛОЩЕЮ **102** КМ²

➔ БУЛО **до 800(≈300-зараз)** МЛН.М³/РІК
СТОКІВ МІНЕРАЛІЗОВАНИХ ШАХТНИХ ВОД;

➔ ФУНКЦІОНУВАЛО **ДО 59000** КМ ВОДОПРОВОДНО
КАНАЛІЗІЙНИХ ТЕПЛОМЕРЕЖ
З ВТРАТАМИ ВІД **50-60 ДО 90-100 %**

УМОВИ РОЗТАШУВАННЯ МІСТ та СЕЛИЩ ДОНБАСУ НАД ШАХТНИМИ ПОЛЯМИ (Деж.Геол.Служба, 2003 р.)

№	ОБЛАСТЬ	Загальна площа міст та селищ, км ²	Площа міст та селищ над шахтними полями, км ² (%)	Площа підтоплення міст та селищ над шахтними полями, км ² (%)
1	ДОНЕЦЬКА (31 місто)	1742	1654 (95%)	60 (3.5%)
2	ЛУГАНСЬКА (28 міст)	592	303 (51%)	72 (24%)
3	РАЗОМ (59 міст)	2334	1957 (84%)	132 (7%)

► ЩОРІЧНИЙ ВИКІД ДО **6** МЛРД М³/РІК
ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ТА ТОКСИЧНИХ ГАЗІВ
(**МЕТАН, РАДОН, СО**);

► БУЛО В ЕКСПЛУАТАЦІЇ **ДО 113** ДІЮЧИХ
ВОДОЗАБОРІВ ПІДЗЕМНИХ ВОД (**1.8**
МЛН.М³/ДОБ.), В Т.Ч. **48** ЗАБРУДНЕНІ;

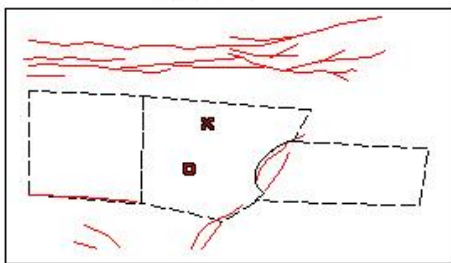
► ШАХТА “ЮНКОМ” З ЗАТОПЛЕННЯМ ПІДЗЕМНОЇ
КАМОРИ АТОМНОГО ВИБУХУ (ГЛИБИНА 860м);

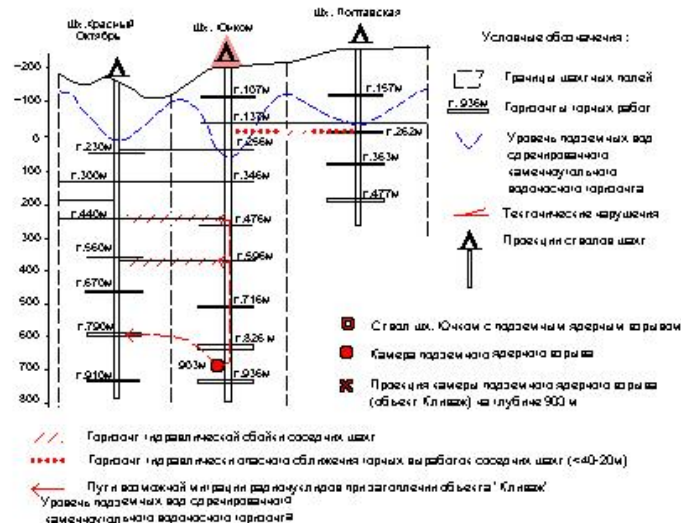
Схематичний гірничо-геологічний розріз камери атомного вибуху шахти "Юнком"

Схема расположения шахтных полей смежных с полем шх. Юнком

Масштаб 1:8 000

Горно-геологический параллельный разрез

ЗАБРУДНЕНИЙ ТОКСИКАНТАМИ ПІДЗЕМНИЙ ПРОСТІР ГОРЛІВСЬКОГО ХІМЗАВОДУ ТА НАБЛИЖЕНИХ ШАХТ

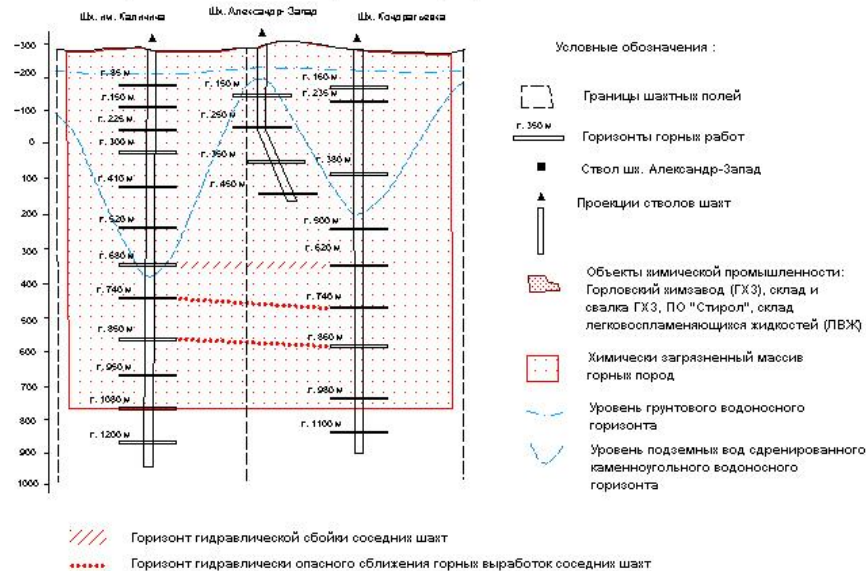
- **ЗАГРОЗА НЕКЕРОВАНОВОГО ЗАТОПЛЕННЯ
МИКІТІВСЬКОГО РТУТНОГО РУДНИКА;**
- **НАЯВНІСТЬ БІЛЬШЕ 2500 “КОПАНОК” ЯК
ДЖЕРЕЛ ВИТОКУ ЗАБРУДНЕНЬ.**

Гірничо-геологічний розріз хімічно забруднених гірничих виробок шахти “Александр-Захід” (м. Горлівка)- прояв на відстані до 30км

Схема расположения шахтных полей, смежных с полем шах. Александр-Запад
Масштаб 1:100 000

Горно-геологический продольный разрез

Типовий стан гірничої виробки шахти “КОПАНКИ”

Співставлення небезпечних техногенних змін екологічного стану геологічного середовища (ГС) зони впливу Чорнобильської АЕС та території масового затоплення шахт у Донбасі

Види змін екостану ГС	Заходи щодо зменшення небезпечних змін ГС		
	Зона впливу ЧАЕС	Зона впливу ЗШД	
1.Хімічне забруднення ґрунтів	Природно-техногенне очищення (до 90%)	Незворотне регіональне забруднення	Моніторинг геохімічного стану ґрунтів
2.Літосферні - верхня зона вугленосних порід	Відсутність змін верхньої зони ГС	Руйнівні осідання та поверхневі зміщення	Геодезичний, геофізичний, ДЗЗ-моніторинг зон впливу затоплення шахт
3.Гідрологічні: забруднення поверхневого стоку.	Короткочасне радіоактивне забруднення	Регіональне стійке забруднення річок	Розширення моніторингу поверхневих вод
4.Гідрогеологічні: забруднення, виснаження підземних вод	Слідові (на рівні фону радіонуклідів)	Регіональне забруднення підземного стоку	Розширення моніторингу рівнів та хім. підземних вод
5.Газогеохімічний-(приземна атмосфера)	Короткочасне забруднення	Стабільне забруднення атмосфери токсичними газами, пилом	Моніторинг атмосфери, тектонічних порушень осідань
6.Інженернгеологічрий(поруш. міцності порід у підґрунті	Відсутність змін інженерно-геологічних умов	Порушення цілісності порід внаслідок осідань та зрушень поверхні над виробками	Поновлення моніторинг геодинамічного впливу затоплення шахт
7.Інженерно-сейсмо-геологічні (гідрогеомеханіч. поштовхі та деформації)	Інженерно-сейсмо-геологічні умови стабільні	Коливання та ударні деформації порід над гірничими виробками	Створення мережі сейсмостережних станцій

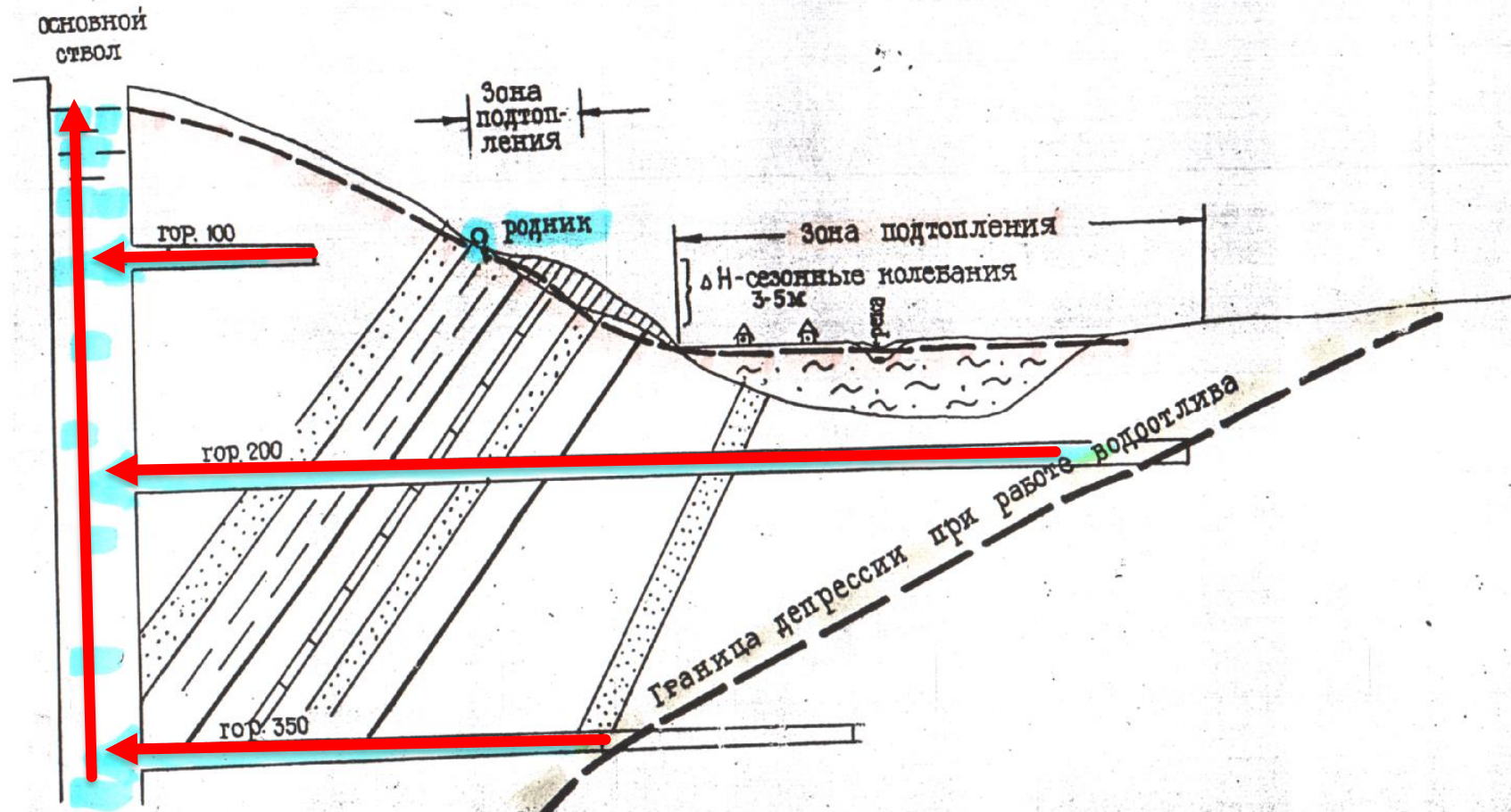
**ВОДНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ШАХТНОГО ФОНДУ ДОНБАСУ
(2018р., дані Міненерговугілля):
ДО ПОЧАТКУ БОЙОВИХ ДІЙ ЗНАХОДИЛОСЯ 216 шахт,
з них 123 (60%) працювало, інші були ліквідовані**

Стан шахт на сході України

Вугільні шахти	Контрольована територія	Непідконтрольна територія	Всього
Шахти, що експлуатуються	29	75	104
У водовідливному режимі	1	16	17
У процесі затоплення	1	35	36
На стадії ліквідації	6	64	70
Всього	37	190	227

*Оцінки отриманні методом експертної експрес-оцінки, курсивом виділено приблизні значення.

Схема
подтопления территорий за счет естественного подъема уровней подземных
вод при ликвидации шахтного водоотлива

ЗА УМОВИ СУЧАСНОЇ АКТИВІЗАЦІЇ НЕКЕРОВАНОГО ЗАТОПЛЕННЯ ШАХТ ЗРОСТАЄ ВПЛИВ ПРАКТИЧНО УСІХ ВИЩЕЗАЗНАЧЕНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА ОБ'ЄКТОВИХ ЗАГРОЗ:

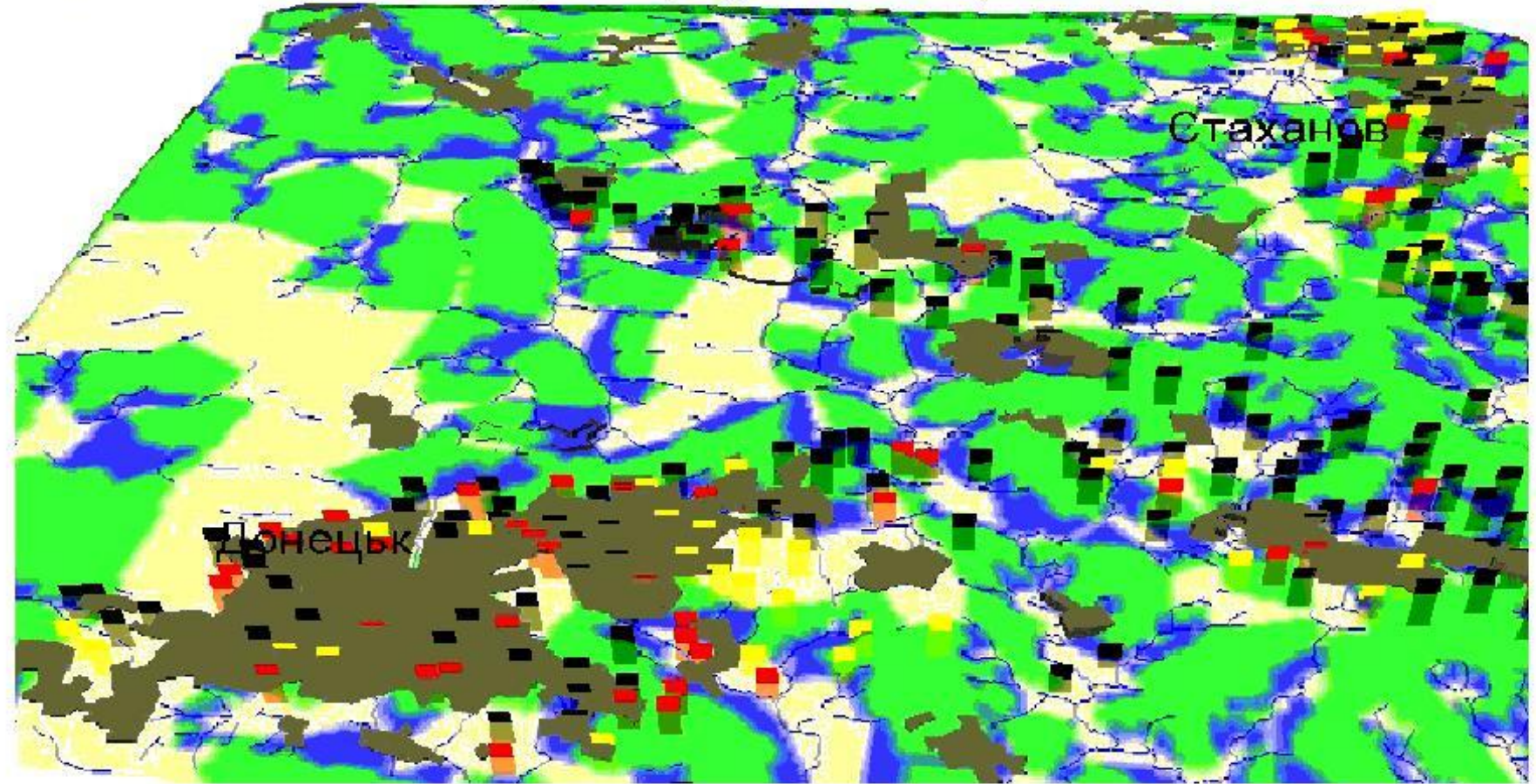
- ЗБІЛЬШЕННЯ КІЛЬКОСТІ ТА ПЛОЩ ПРОЯВУ НЕБЕЗПЕЧНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАПРУГ З ОХВАТОМ ПЛОЩІ ДО **15000** КМ² (ОРІЄНТОВНО БІЛЬШЕ 3 МЛН. НАСЕЛЕННЯ).
- ЗБІЛЬШЕННЯ ПЛОЩ **РУЙНІВНИХ ОСІДАНЬ ПОВЕРХНІ,**
- РОЗВИТОК ПРОЦЕСІВ **ПІДТОП-ЛЕННЯ ТА РУЙНІВНИХ ДЕФОРМАЦІЙ ЖИТЛОВИХ І ПРОМИСЛОВИХ ОБ'ЄКТІВ,**
- ЗБІЛЬШЕННЯ **ТОКСИЧНИХ ВИТОКІВ** З ПОЛИГОНОВ ВІДХОДІВ,
- НОВІ ВИДІЛЕННЯ **ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ТА ТОКСИЧНИХ ГАЗІВ,**
- НЕЗВОРОТНЕ ЗАБРУДНЕННЯ **ПІДЗЕМНИХ ТА ПОВЕРХНЕВИХ ВОД,**
- КАТАСТРОФІЧНЕ ПОГІРШЕННЯ **БЕЗПЕКИ ПИТНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ**

Рис. 2

Карта прогнозних мінімальних глибин залягання рівнів підземних вод при зніманні шахт з експлуатації в межах Донецько-Макіївсько-Горлівсько-Єнакієвсь та Стахановської гірничо-міських агломерацій

■ Дючі шахти	■ Території, що не затоплюються	■ Міські агломерації
■ Шахти макрої консервації	■ Території, що можуть бути затоплені	
■ Шахти вулої консервації	■ Територія зближення рівнів ґрунтових вод та донної поверхні	

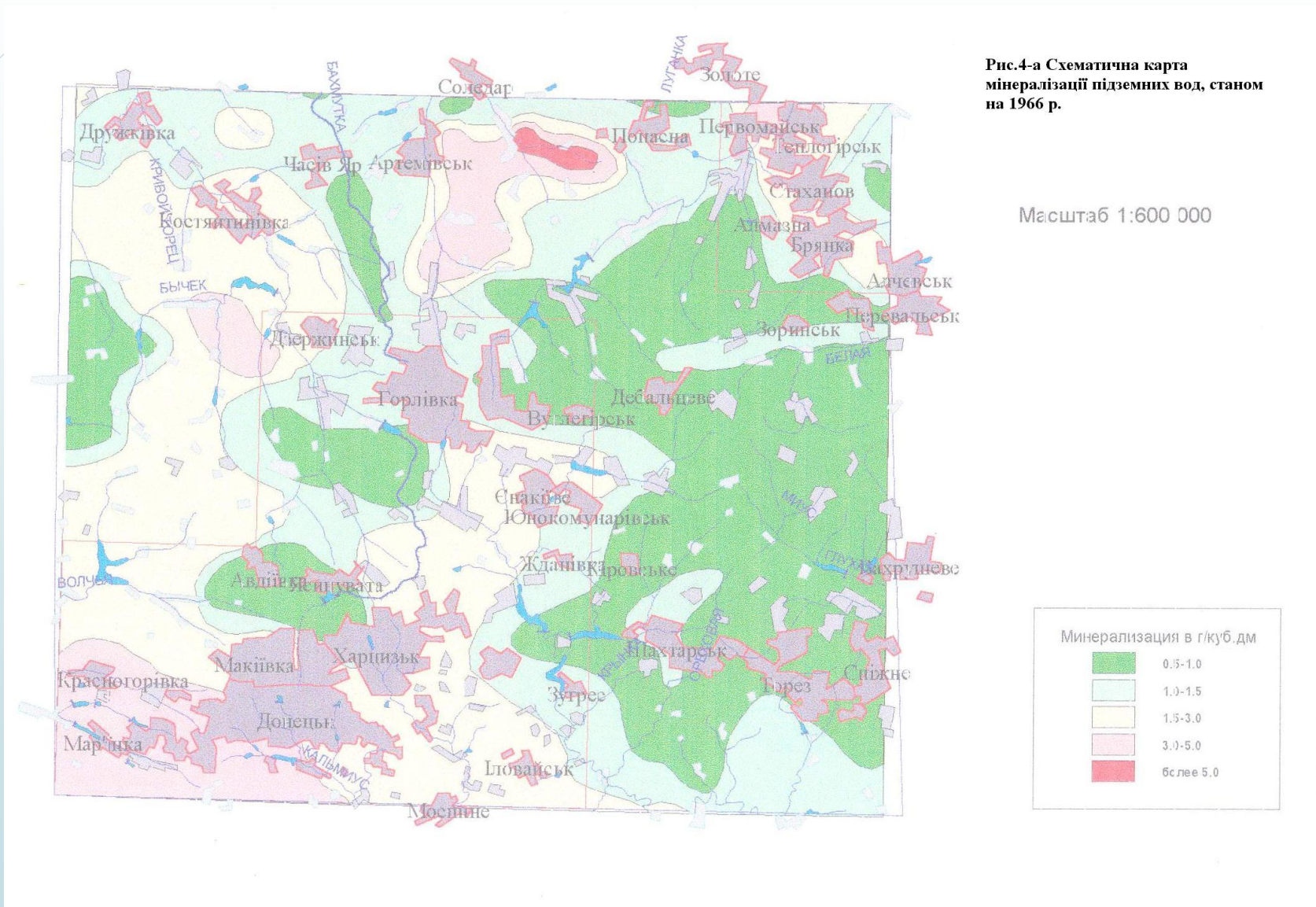

➔ **З.ЗБІЛЬШЕННЯ ПИТНО-ГОСПОДАРСЬКОГО
ВИКОРИСТАННЯ НЕБЕЗПЕЧНО ЗАБРУДНЕНИХ
ПОВЕРХНЕВИХ ВОДОЙМИЩ, ПОБУТОВИХ
(ПРИДОМОВИХ) КОЛОДЯЗІВ,
ДЖЕРЕЛ, НЕГЛИБОКИХ СВЕРДЛОВИН НА
НЕЗАХИЩЕНІ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ ГРУНТОВІ
ВОДИ**

**ПРИ ЗРОСТАННІ ЗАГРОЗИ КІЛЬКОСТІ
ЗАХВОРЮВАНЬ, В ПЕРШУ ЧЕРГУ ШЛУНКО –
КИШКОВИХ, СЕРДЕЧНО-СУДИННИХ,
ОНКОЛОГІЧНИХ.**

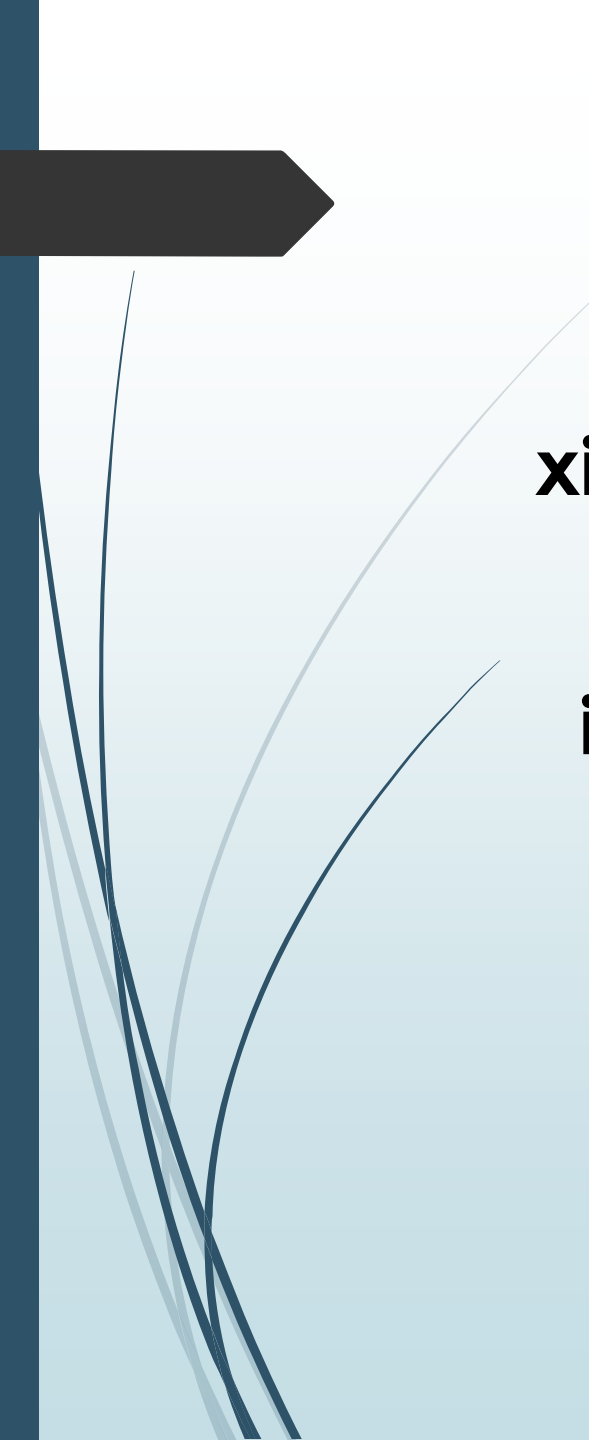
Карта розповсюдження прісних підземних вод на території Центрального Донбасу у 1966 році

Водно-гігієнічний приклад по Луганській області (підконтрольна частина)

- Частота гострих кишкових інфекцій (80% впливу забруднення питної води):
- У дорослого населення **4.5 / 100.000 чол .;**
- У дитячого населення **122.7 / 100.000, тобто $122.7 / 4.5 =$ в 28 разів частіше;**
- У дітей віком 1-4 роки **305 / 100.000, тобто в 68 разів частіше;**
  - У дітей віком 5-9 років **72.4 / 100.000, тобто в 16 разів частіше.**

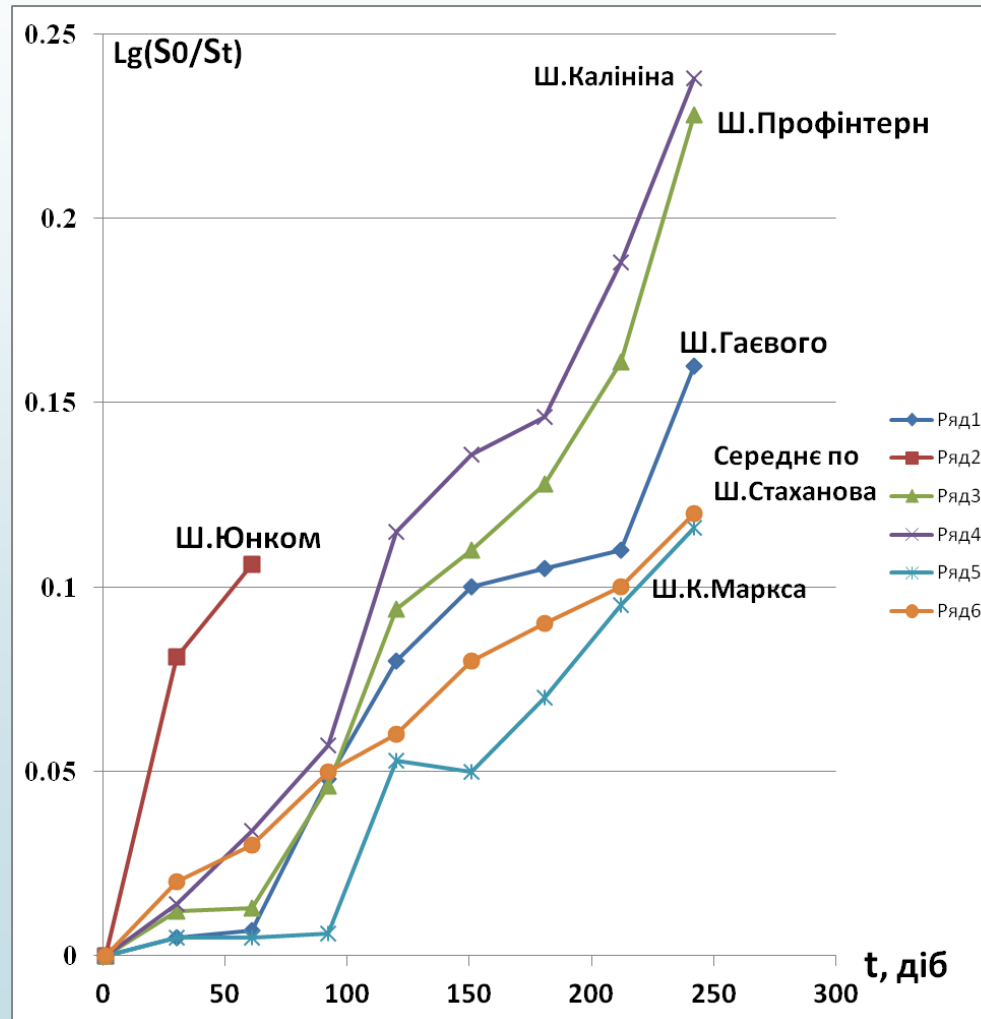

Про зростаюче ускладнення водно-екологічних умов питно-господарського водопостачання регіону Донбасу може свідчити стійке погіршення санітарно-хімічних показників проб води, відібраних за період 2010-2016 рр. як у містах та селищах, так і сільських населених пунктах, відповідно:

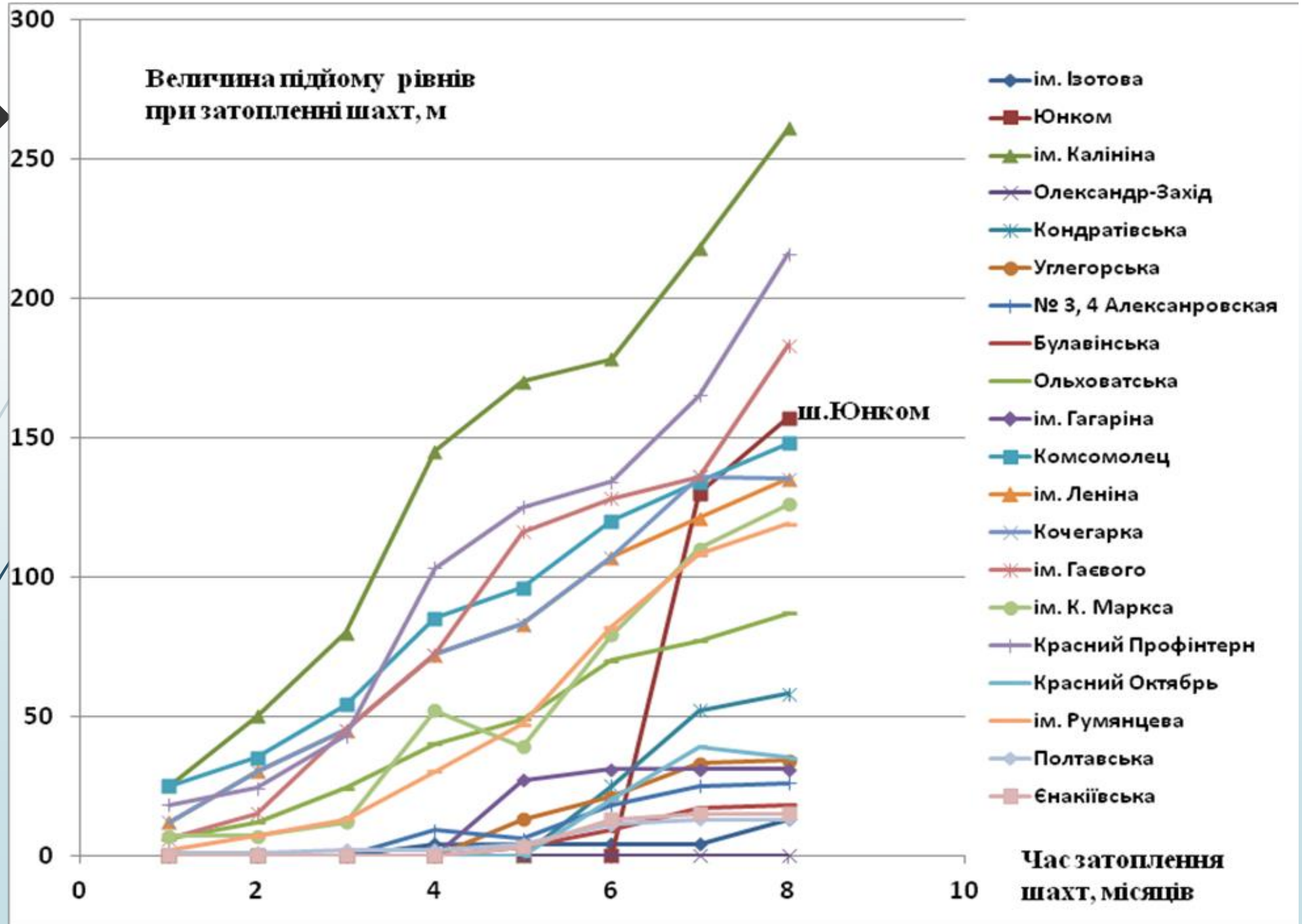
**► У Донецькій області:
збільшення від 39,7 до 49,8%**

**► У Луганській області:
збільшення від 56,8 до 88.0%**

Рис.... Графики часового простеження підйому рівня підземних вод при затопленні шахт Юнком,Гаєвого, К.Маркса, Профінтерна, Калініна та м.Стаханова (Центральний район Донбасу)

Величина підйому рівнів при затопленні шахт, м

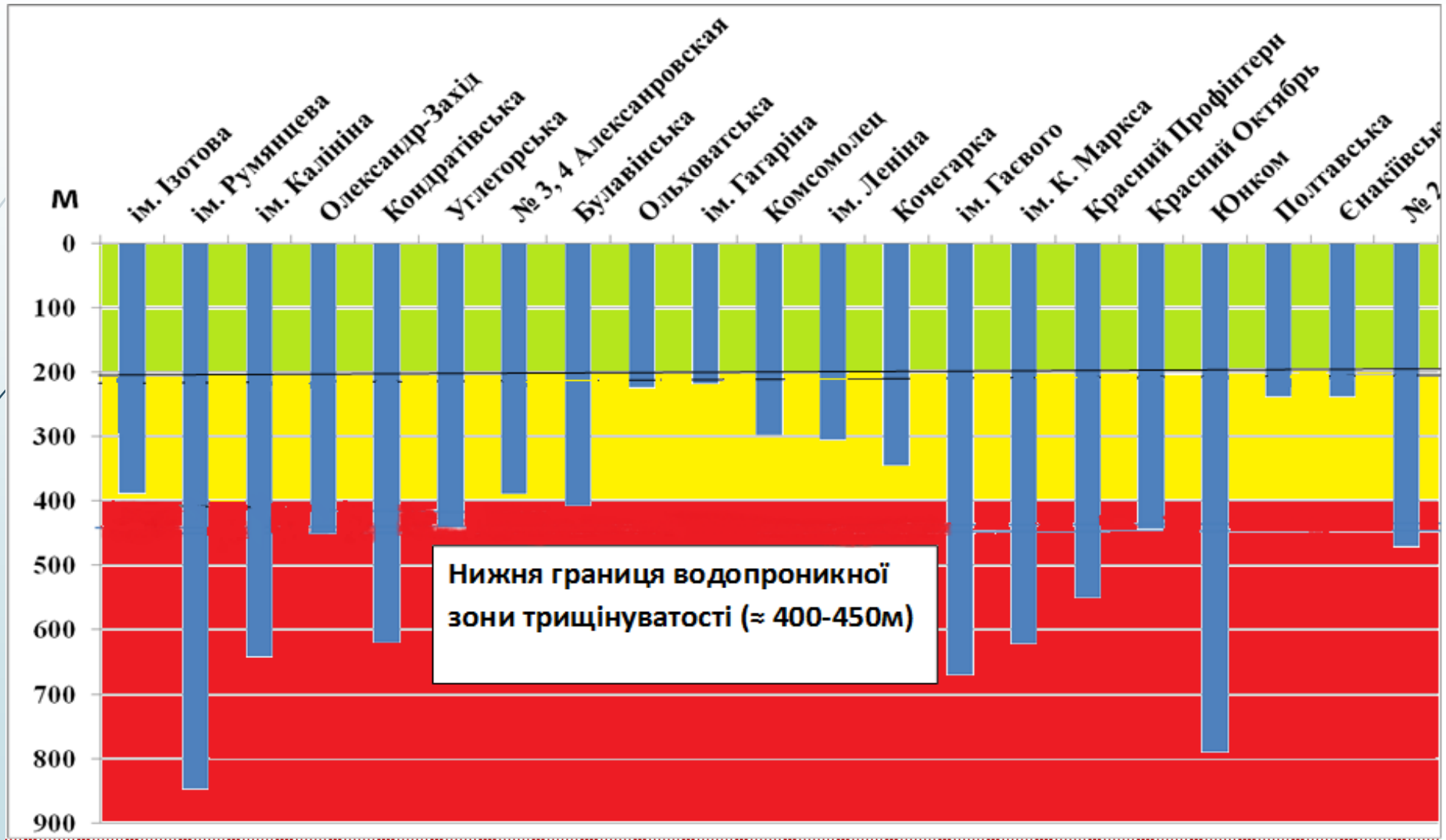

Ш.Юнком

Час затоплення шахт, місяців

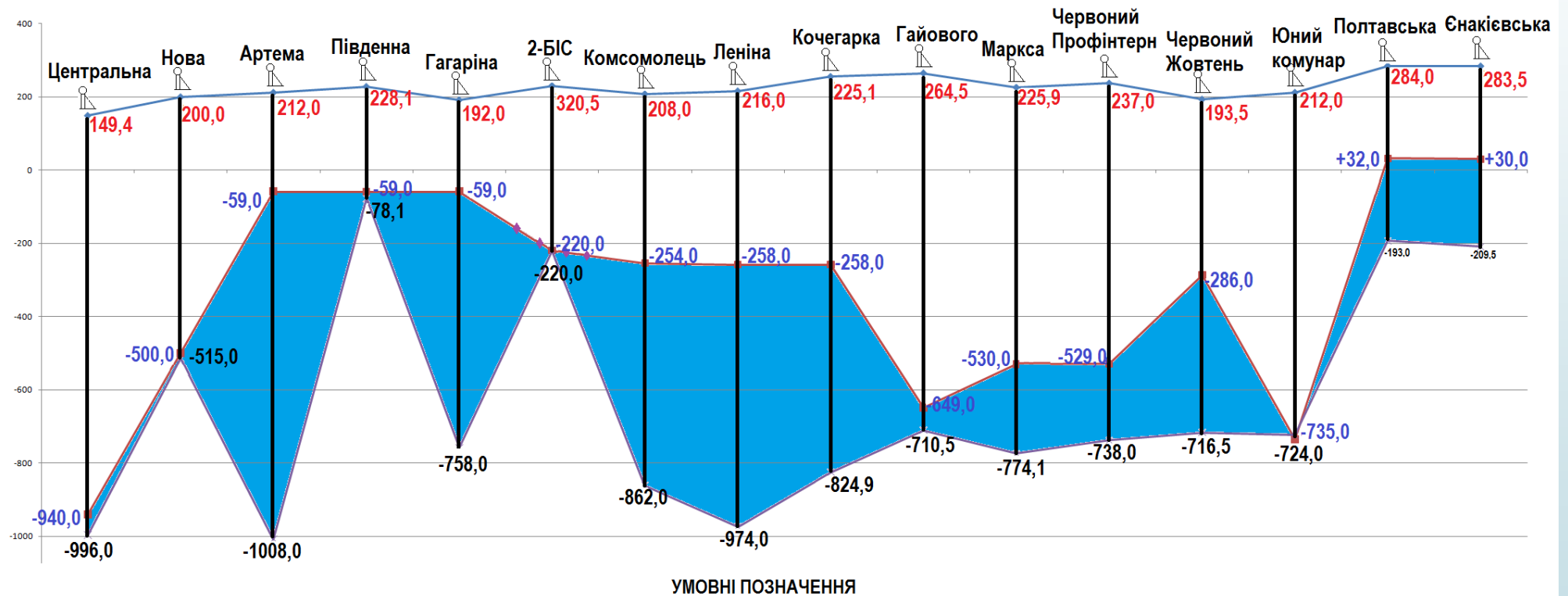

ГЛИБИНА РІВНІВ ПІДЗЕМНИХ ВОД ПРИ ЗАТОПЛЕННІ ВУГІЛЬНИХ ШАХТ ЦЕНТРАЛЬНОГО РАЙОНУ ДОНБАСУ (СТАНОМ НА 01.07.2018)

Профіль співвідношення між рівнями підземних вод в шахтах і глибинами гірських робіт по створу шахти Артема - Юний Комунар

СХЕМАТИЧНИЙ РОЗРІЗ ПІВДЕННОГО КРИЛА ЦЕНТРАЛЬНОГО РАЙОНУ ДОНБАСУ (ГОЛОВНОЇ АНТИКЛІНАЛИ), СТАНОМ НА 01.11.2017

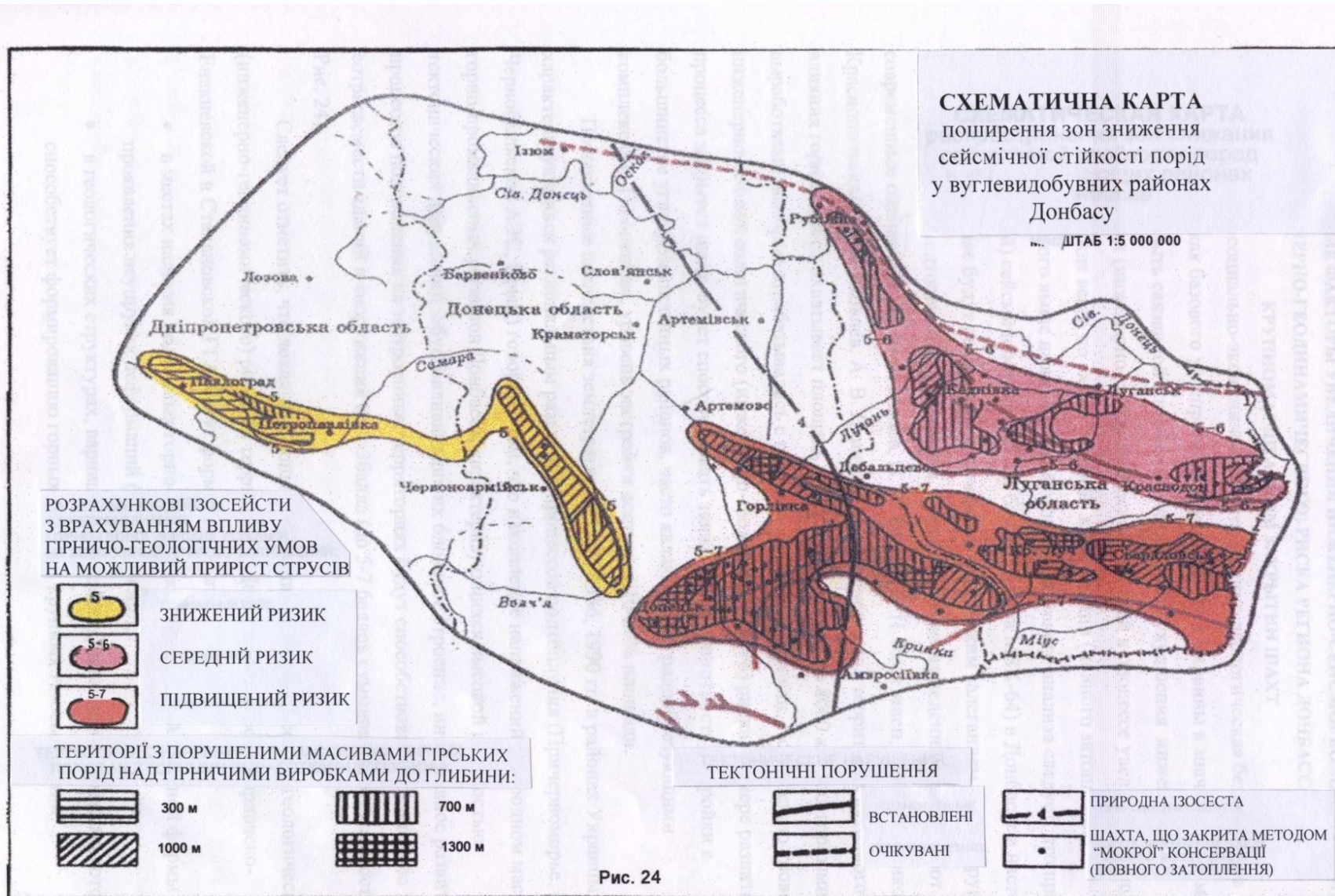

192,0 АБСОЛЮТНІ ВІДМІТКИ ЗЕМНОЇ ПОВЕРХНІ ШАХТНИХ ПОЛІВ, М.
 -258,0 АБСОЛЮТНІ ВІДМІТКИ РІВНІВ ЗАТОПЛЕННЯ ГІРНИЧИХ ВИРОБІТОК, М.
 -996,0 НИЖНІЙ ГОРИЗОНТ ГІРНИЧИХ ВИРОБІТОК, М.

РІВЕНЬ ЗАТОПЛЕННЯ ГІРНИЧИХ ВИРОБІТОК
 УМОВНІ ПОКАЗНИКИ

ШТАБТУР ШАХТИ
 КОПЕР

СХЕМАТИЧНА КАРТА ПОТЕНЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕХНОГЕНИИХ ЗЕМЛЕТРУСІВ ПРИ ЗАТОПЛЕННІ ШАХТ ДОНБАСУ

ГЕОЛОГО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДНОВЛЕННЯ ДОНБАСУ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ДО 20 ВИДІВ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ:

- ▶ ВУГІЛЛЯ, МЕТАН(ВУГІЛЬНИЙ),
- ▶ ГЛИНИ(БЕНТОНІТОВІ, КАОЛІНОВІ), ФЛЮС.
СИРОВИНА
- ▶ ВОГНЕТРИВИ, ПІСКИ ФОРМУВАЛЬНІ, БУДІВЕЛЬНІ,
- ▶ СКЛОВИРОБНИЧІ,
- ▶ ГІПСОАНГІДРИТ
- ▶ ГЛИНИ ТУГОПЛАВКІ, СИРОВИНА
- ▶ ЦЕМЕНТНА, ЦЕГЕЛЬНА ТА ІН.

➤ **РЕСУРСИ ПІДЗЕМНИХ ПИТНИХ, ЛІКУВАЛЬНИХ МІНЕРАЛЬНИХ ТА СТОЛОВИХ ВОД – СТРАТЕГІЧНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС БЕЗПЕЧНОГО ПИТНО-ГОСПОДАРЧОГО ТА ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧУЮЧОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ**

(ЗГІДНО Рекомендацій Водної Рамкової Директиви ЄС-2000/60)

➤ ЛУГАНСЬКА ОБЛ.+ДОНЕЦЬКА ОБЛ.

32 +80 РОДОВИЩ ПИТНИХ ВОД

(РОЗВІДАНО 1.9+2.0 МЛН.М³/ДОБУ);

➤ **ВИКОРИСТАННЯ ДО 1.0 +1.0 МЛН.М³/ДОБУ.**

6+3 РОДОВИЩ ЛІКУВАЛЬНИХ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД (2.5 ТИС М³/ДОБУ), РОЗРОБЛЯЄТЬСЯ 5 (30 М³/ДОБУ)

ПЕРШОЧЕРГОВІ ЗАХОДИ (скуповджені думки)

- 1. Створення міжнародної експертно-аналітичної групи за участі наукових установ НАН України.
- 2. Комплексне екологічне обстеження, районування за ризиками АТО-ООС (ОКІ, ОПН, система керування рівнями підземних вод).
- 3. Відновлення і удосконалення моніторингу , в т.ч. засобами ДЗЗ (в т.ч. інтерферометрії, спектрометрії), математичного та натурного моделювання.
- 4. Буріння розподіленої мережі свердловин на захищені прісні підземні води питної якості як резервних джерел водопостачання.
- 5. Наукове визначення безпечних меж змін екологічних параметрів надр та довкілля (гранично припустимі техногенні навантаження).
- 6. РОЗРОБКА ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ЩОДО КЕРУЄМОГО ЗНЯТТЯ ШАХТ ДОНБАСУ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЗА СХЕМОЮ ПОСТ- МАЙНІНГУ (ДОСВІД АНГЛІЇ, НІМЕТЧИНИ та ІН.).

-
- **P.S.** У Донбасі ми можемо відновити більшу частину техногенного комплексу, але за умови зупинки процесу продукування екологічних фобій та активного початку заходів щодо:
    - 1. Випереджаючої розробки наукової моделі еколого-ресурсної “сшивки” Донбасу як основи його цілісного відновлення і сталого розвитку у складі України.
    - 2. Прискорення наукової розробки і створення **системи керування рівнями підземних вод як бази екостабілізації Донбасу** (досвід Англії, Німеччини та ін.)
    - 3. Збереження залишків екологічної безпеки **геологічного середовища** (ґрунтів, підземних вод, породного масиву), **відновлення якого у більшій частині є дуже складним або неможливим.**

ДЯКУЄМО ЗА УВАГУ!

